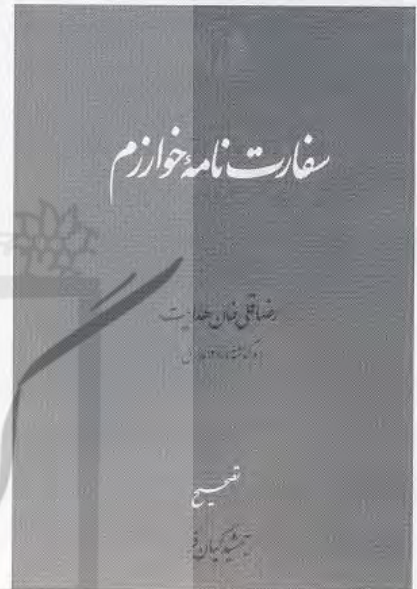

تازه‌های میراث کتب

سفارت نامه خوارزم / رضا قلی خان هدایت،
تصحیح جمشید کیان فر، ۱۳۸۵.

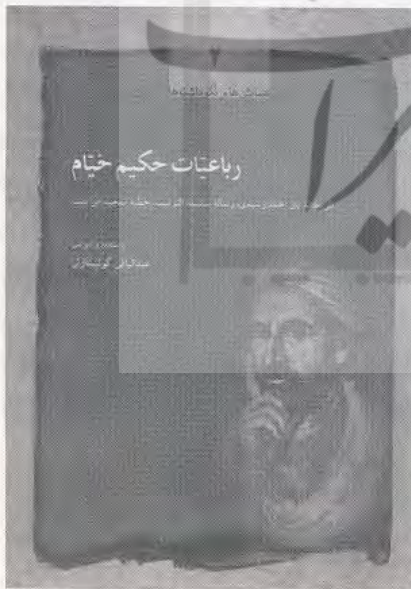
رضا قلی خان، متخلص به هدایت، شاعر، ادیب و مورخ ایرانی که در زمان سلطنت محمدشاه قاجار از طرف وی مأمور تربیت عباس میرزا (نایب السلطنه دوم) فرزند خردسال او شد.

سفارت نامه خوارزم حاصل سفر رضا قلی خان هدایت به عنوان سفیر ایران در ولایت خیوه یا خوارزم در زمان ناصرالدین شاه قاجار است. در دو دوره محمدشاه و ناصرالدین شاه ترکمن‌های محدوده ماوراءالنهر با حمله به قلمرو خراسان در ایران و به اسارت گرفتن زوار، آنان را به سه خان آن نواحی می‌فروختند. در دوره محمدشاه یکی از شاهزادگان قاجار نیز به اسارت گرفته می‌شود و دربار ایران می‌کوشد از طریق دیپلماتیک مسأله را حل کند. با مرگ

محمدعلی شاه و جلوس ناصرالدین شاه، سفیری از سوی ولایت خیوه یا خوارزم برای تبریک به ایران اعزام می‌شود. امیرکبیر در اقدامی متقابل فردی را برای سفارت ایران در آن ناحیه برمی‌گزیند که صبغه فرهنگی دارد و با مسائل هم آشناست. امیرکبیر از رضا قلی خان می‌خواهد تا مشخصات جغرافیایی، تاریخی... را در طول مسیر رفت و برگشت به ایالت خوارزم را گردآوری کند. اما زمانی که هدایت حاصل سفر و تلاشهای خود را می‌آورد، امیرکبیر از صدارت عزل شده بود و کسی هدف مورد نظر امیرکبیر را پی‌گیری نمی‌کند. این اثر گراندقدر شرح کاملی از مشخصات جغرافیایی، تاریخی و سیاسی منطقه ماوراءالنهر در آن زمان است. این اثر در ایران هیچ وقت چاپ نشد. شارل شفر این اثر را در فرانسه به چاپ رساند.

اثر حاضر بر اساس نسخه شفر و نسخه‌ای از کاخ گلستان و با ترجمه مقدمه شفر که آقای ع. روحبخشان انجام داده‌اند، توسط استاد جمشید کیان فر تصحیح شده است.

رباعیات حکیم خیام / طربخانه یار احمد رشیدی،
رسالة سلسلة الترتیب، خطبة تمجید ابن سینا، با
مقدمه و حواشی عبدالباقی گولپینارلی، به کوشش
رحیم رضازاده ملک.

کاملترین و قدیمی‌ترین مجموعه رباعیات حکیم عمر خیام در سال ۸۶۷ ه. ق. از سوی یار احمد بن حسین رشیدی معروف به تبریزی گرد آمده و او این رباعیات را طربخانه نامیده است. در مجموعه حاضر که به کوشش ایران‌شناسی برجسته ترکیه، استاد مرحوم عبدالباقی

گولپینارلی فراهم آمده است افزون بر طریخانه. رساله فارسی سلسله الترتیب به قلم حکیم خیام و خطبه عربی تمجید از ابن سینا و برگردان فارسی آن از حکیم عمر خیام گرد آمده است.

این اثر به مناسبت همایش بزرگداشت استاد عبدالباقی گولپینارلی ایران شناس و مولوی پژوه برجسته ترکیه و با همکاری مؤسسه خانه کتاب منتشر شد.

آثار آماده چاپ مرکز پژوهشی میراث مکتوب

1.A critique of Modern Textual criticism

مؤلف کتاب، جرم مک گن (Jerome J McGann) می‌باشد که نظریه پرداز ادبی امریکائی و استاد ادبیات انگلیسی، دوره رمانتیسیم (قرن نوزدهم) در دانشگاه ویرجینیاست؛ مک گن نظریه پردازی است که با الهام از نظریه‌های ادبی و رویکردهای فلسفی در اواخر قرن بیستم توانست پرسش‌های تازه‌ای در حوزه متن پژوهی و تصحیح انتقادی متون طرح کند. ویژگی اصلی دیدگاه‌های مک گن در این حوزه وارد کردن مباحث و رویکردهای اجتماعی در بررسی تاریخمندی متون است. برای او، بر خلاف پیروان نقد نوین، متن به تنهایی نباید موضوع متن پژوهی باشد بلکه فضای تاریخی، اجتماعی و فرهنگی که تحولات متن در آن رخ می‌دهد و حتی موجب آن می‌شود به اندازه خود متن اهمیت پیدا کند نیز باید مطرح نظر باشد. این رویکرد را مک گن تحت تأثیر تحولات برون متنی که فرایند چاپ و تولید بر ماهیت و محتوای متن تحمیل می‌کند مطرح کرد. از این نقطه نظر رمزگان کتابشناسیک و فیزیکی متن که عاملی برون متنی و حاصل تأثیرات شرایط چاپ و اجتماعی شدن آن است، به همان اندازه رمزگان زبانشناسیک در تولید و انگیزش معنی و در تفسیر خوانندگان دخیل است و معنی را شکل می‌دهد.

مک گن این دیدگاه‌ها را در کتاب مورد بحث ما مطرح می‌کند. به این منظور ابتدا نظریه‌های متن پژوهی نیمه قرن بیستم را که نظریه پذیرفته شده در مراکز رسمی احیای میراث فرهنگی قرن نوزدهم امریکا بوده و علمدار اصلی آن فردسون باورز (Fredson Bowers) است، به دلیل نادیده گرفتن جنبه‌های جامعه شناسیک در تحولات متن و در فرایند چاپ با ذکر دلایل و شواهد گوناگون از چگونگی تولید متون قرن نوزدهم انگلستان به زیر سوال می‌برد. او با استفاده از این موارد نشان می‌دهد که آن

نظریه‌ها به دلیل اتکا به خود متن و به دلیل پافشاری بر متنی که نیت غائی مؤلف بوده است در مواجهه با فضای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی که پیرامون فرایند اجتماعی شدن متن قرار دارد ناکافی و نارساست. پس از این بحث‌ها به جانب طرح پیشنهاد خود یعنی نظریه اجتماعی ویرایش انتقادی حرکت می‌کند. این کتاب در واقع بیانیه نظریه ویرایش اجتماعی عالمانه است که امروزه طرفداران و منتقدان بسیاری از بین متن پژوهان امریکائی و اروپائی پیدا کرده است و موجب شهرت مک گن بعنوان بانی چنین نظریه‌ای شده است. نظریات مطرح در این کتاب موجب تجدید نظر در روش تصحیح انتقادی و ویرایش متون در دوره چاپ و مخصوصاً در دو سده اخیر شده است. اما همانطور که د. سی. گریشام (D.C. Greesham) در مقدمه خود بر کتاب می‌نویسد. ابعاد این نظریه امروزه به حوزه نسخ خطی و سده‌های پیش از چاپ هم قابل تعمیم است. ترجمه کتاب و معرفی آن به پژوهشگران ایرانی می‌تواند بحث‌ها و نگرش‌های تازه‌ای را در این حوزه برانگیزد و تحولی بنیادین در رویکردها به احیا و بازسازی متون و به نسخه بدل‌ها ایجاد کند. مزیت نظریه مک گن انطباق پذیری آن با شرایط تولید متون، نه تنها در دوره چاپ بلکه در دوره نسخه‌می‌باشد بطوری که به ما کمک می‌کند تا از مطالعه نسخه بدل‌ها و ناخالصی‌ها به جنبه‌های پنهان و ناگفته‌ای در تاریخ دوره‌های مختلف دست یابیم.

کتاب حاضر نخستین بار در ۱۹۸۳ توسط دانشگاه شیکاگو چاپ شد و نسخه مورد استفاده در این ترجمه در سال ۱۹۹۲ تحت کیپی رایت دانشگاه ویرجینیا منتشر شده است. نسخه حاضر چاپ سوم از نسخه ۱۹۹۲ می‌باشد و سال انتشار آن ۱۹۹۹ است.

کتاب دارای مقدمه‌ای توسط گریشام و مؤلف است و از ۱۰ فصل، یک پیوست، یادداشت و نمایه‌ها تشکیل شده و دارای ۱۴۶ صفحه می‌باشد.

۲. علی‌نامه

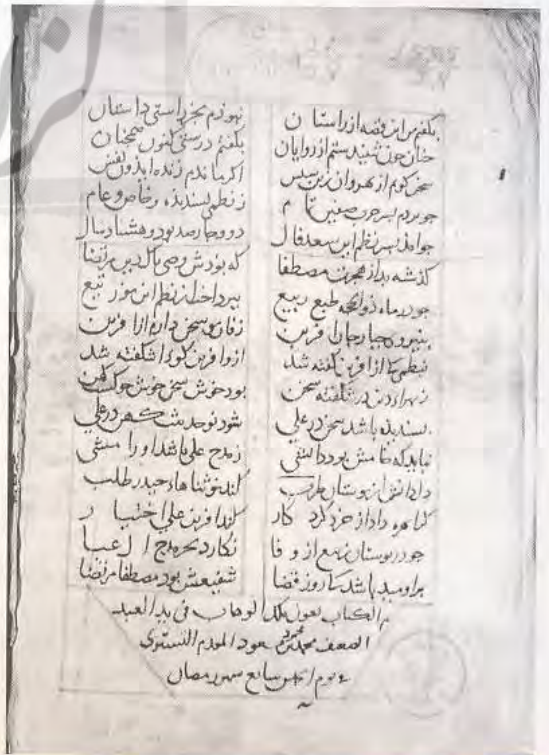
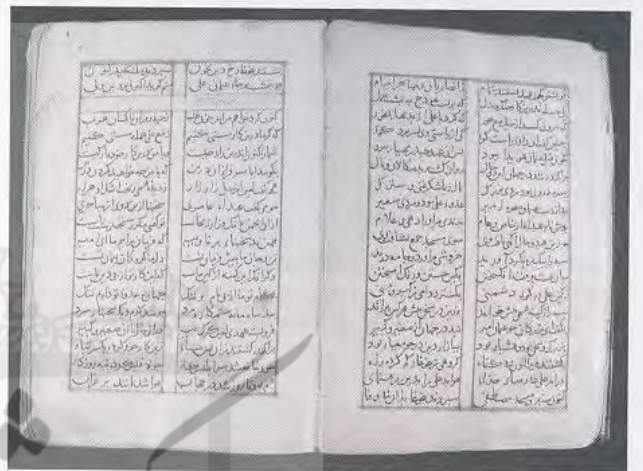
در طول چند دهه‌ای که از آغاز دست یازیدن ما ایرانیان به بررسی و تصحیح متون کهن فارسی می‌گذرد، هر از گاهی متنی یافت شده که اساتید و صاحب‌نظران را ناگزیر ساخته تا تجدیدنظریه‌هایی را در تاریخ ادبیات فارسی اعمال کنند و سابقه نگارش برخی متون را به سال‌هایی دیرینه‌تر مرتبط سازند.

از جمله این متون یکی هم منظومه علی‌نامه است. این

متن قدیمی‌ترین منظومه فارسی است که با ساختاری روایی و داستانی به مناقب و مغازی مولای متقیان حضرت امام علی علیه السلام پرداخته است و به دلیل همین ساختار موضوعی، می‌توان آن را از کهن‌ترین منظومه‌های حماسی ادب فارسی به شمار آورد.

شاعر که تخلص یا نام خود را «ربیع» یاد کرده، سروده خود را در ۴۸۲ هجری، یعنی چند دهه پس از سرودن شاهنامه، به پایان برده و آن را با حجمی در حدود دوازده هزار بیت سروده است.

دکتر شفیعی کدکنی راجع به اهمیت این متن نوشته‌اند: «منظومه‌ای که توجه اهل ادب و تاریخ شعر فارسی را به خود جلب کند.»

صفحاتی از نسخه خطی علی‌نامه

دست‌نویس منحصر به فرد موجود از این منظومه در کتابخانه موزه قونیه (در ترکیه) نگهداری می‌شود و حدود نیم قرن پیش (۱۳۳۴ خورشیدی) زنده‌یاد دکتر خیامپور در مقاله‌ای^۱ یافته شدن این نسخه را اعلام کردند. ولی از آن روزگار تاکنون کسی سراغ تصحیح این متن نرفته است و فقط یک مقاله به قلم دکتر شفیعی کدکنی در توصیف نسخه و اهمیت آن به مناسبت سال امام علی، علیه السلام، در مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد منتشر^۲ شده است و ایشان راجع به اهمیت متن مطالب متعددی را متذکر شده‌اند.

نسخه در ۳۰۱ ورق است و اگرچه ترقیمه دارد، متأسفانه کاتب تاریخ کتابت را ننوشته اما صاحب‌نظران محدوده کتابت آن را میان سده ششم تا هشتم تعیین کرده‌اند. علائم و مشخصات رسم الخطی نسخه نیز این نظر را تأیید می‌کند.

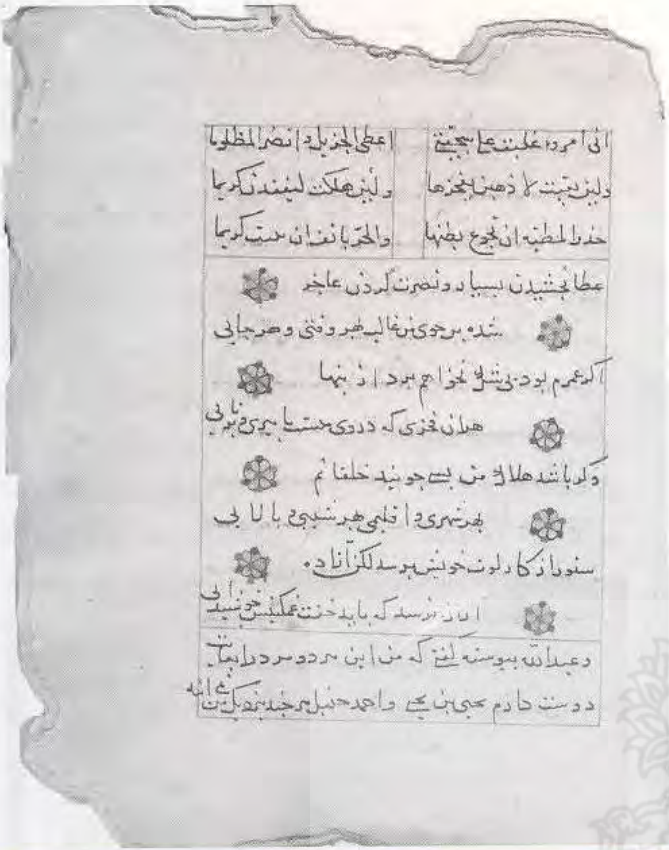
احتوای متن بر برخی اطلاعات تاریخ‌شناسی، آن را حائز اهمیت می‌سازد. ضمن اینکه نموداری از اندیشه و ادبیات شیعی در سده پنجم هجری است. وجود برخی خصائص زبانی و لهجه‌ای در منظومه، اشمال بر امثال و واژگان کهن و همچنین ساختارهای دستوری خاص این اثر را از نظر زبانی نیز در جایگاه خاصی قرر می‌دهد.

با توجه به موارد فوق، مرکز پژوهشی میراث مکتوب تصمیم گرفت تا این دست‌نویس را به صورت چاپ نسخه برگردان (=فاکسیمیله) منتشر سازد تا با دستیابی عده بیشتری از پژوهشگران به آن، بتوان به تدریج بر جزئیات بیشتری از اختصاصات متن دست یافت. این چاپ با مقدمه‌ای مبسوط به قلم دکتر محمدرضا شفیعی کدکنی به زودی از سوی این مرکز منتشر خواهد شد.

۳. نسخه‌ای در تاریخ هرات

(به احتمال از شیخ عبدالرحمن فامی/ فانی هروی، نیمه اول قرن ششم، با پیش‌گفتار استاد ایرج افشار)
آن چنان که از فحوای اجزای باقی‌مانده اثر به دست می‌آید، این نسخه، احتمالاً تاریخ هرات را از آغاز بنای شهر هرات تا روزگار سلطان سنجر سلجوقی دارا بوده است. نسخه حاضر به رغم افتادگی‌های زیادی که دارد، مملو از فواید تاریخی است. و آن احوال در این باب حکمرانان خراسان اعم از والیان اموی و عباسی، امرای طاهری، لیشی (صقاری)، سامانی، سیمجوری و محمودی (غزنوی) به ترتیب حوادث عمده ایام امارت ایشان ذکر شده است که به رغم

اختصار از حیث مطالعات تاریخی اجتماعی و اقتصادی و جغرافیای تاریخی از ارزش فراوانی برخوردار است. همچنین در آن به شرح حکایاتی جالب و شگفت‌انگیز در تاریخ سوانح هرات، همچون شیوع قحطی و خشکسالی، برخورد‌های اقشار و مذاهب، فعالیت‌های اسماعیلیه، برخی اجحافات حکومتی و بروز اعتراضات و شورش‌های عمومی پرداخته می‌شود و در خلال آن جزئیات نسبتاً زیادی از حوادث تاریخی شهر هرات و توابع و اجزای آن چون مسجد جامع و بازار شهر، به خصوص در روزگار سلجوقیان و ایام زندگانی مؤلف، با ذکر تاریخ دقیق آن‌ها بیان می‌شود. و همچنین به ذکر و توصیف احادیث و روایاتی پرداخته می‌شود که دلالت بر فضیلت و برتری خراسان به خصوص شهر هرات و اهالی آن بر دیگر ولایات دارد. مطالب این باب در تاریخ‌نامه هرات سیفی و روضات الجنات اسفزاری نیز منعکس شده است. مؤلف نخست به ذکر فضایل خراسان به طور عام و سپس ذکر شرافت هرات به طور خاص می‌پردازد، به گونه‌ای که بر حسب این روایات، هرات، «شاه خراسان» قلمداد شده است.

صفحه‌ای از نسخه خطی تاریخ هرات

پی‌نوشت:

۱. نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال هفتم، شماره ۲ (آبانماه ۱۳۳۴).

۲. «حماسه‌ای شیعی از قرن پنجم»، محمد رضا شفیعی کدکنی، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، پاییز و زمستان ۱۳۷۹ خورشیدی، صص ۴۲۵، ۴۹۴.

گزارش میراث

خواننده فرهیخته:

درج دو مقاله از یک نویسنده، در مجله علمی ترویجی آینه میراث، برابر است با چاپ یک مقاله در یک مجله علمی پژوهشی، از این رو، فصلنامه آینه میراث از درج مقالات علمی و تحقیقی محققان و پژوهشگران حوزه علوم انسانی استقبال می‌کند. همچنین شایسته است با پرداخت به موقع حق اشتراک (آبونمان) خود، ما را در انتشار فصلنامه آینه میراث و ماهنامه گزارش میراث یاری رسانید.

صرفاً با یک تماس ۰۶۶۴۹۰۶۱۲ و یا ارسال یک نامه به آدرس www.info:mirasmaktoob.ir می‌توانید مشترک منشورات این مرکز شوید.